

John Stuart Mill
SOBRE LA NATURA

EDICIONS ENOANDA

SOBRE LA NATURA

Pròleg i edició a cura de Ramon Alcoberro

Traducció d'Harold Roig i Gorina

ÍNDIX

Introducció de Ramon Alcoberro	ix
<i>Sobre la natura</i>	1
Cronologia	73

MILL CONTRA LA RELIGIÓ ECOLÒGICA UNA INTRODUCCIÓ A *SOBRE LA NATURA*

Ramon Alcoberro

*L'ordre de la natura, en la mesura que no l'ha
modificat l'home, no és com l'hauria fet cap ésser els
atributs del qual fossin la justícia i la benvolença.*

John Stuart Mill

Sobre la natura és un llibre estrany per molts motius. Tot i el testimoni de la seva fillastra i marmessora Helen Taylor, ni tan sols sembla clar que John Stuart Mill hagués tingut intenció de publicar aquest text escrit entre 1850 i 1858 i que va aparèixer pòstum (1874), conjuntament amb *Sobre la utilitat de la religió* i *Teisme*, escrit el 1870 sobre el qual força testimonis indiquen que Mill no el considerava una obra acabada. Però és que als darrers anys era un home ferit, malalt i aprensiu, que després del seu fracàs parlamentari el 1868 se sentia incomprès i li costava escriure. Com va explicar la *Edinburgh Review* (1874): «Contràriament a l'experiència ordinària, les passions de Mill es van tornar certament més intem-

perants i intolerants a mesura que avançava en la vida.» Les polèmiques a partir d'una certa edat fan molta mandra i ell no era una excepció a aquesta norma no escrita. Mill, que a la seva *Autobiografia* (cap. v) es presentà com «un radical i un demòcrata» va patir campanyes de premsa realment sinistres i és clar que això no ajudava a la redacció calmosa i endreçada d'un text filosòfic.

A més, a les idees els agrada la calma. Helen Taylor recordà en una nota a la primera edició que el filòsof «Rebutjava del tot anar de pressa i prendre decisions prematures sobre qualsevol punt si pensava que no hi havia dedicat prou temps i treball fins haver-lo esbrinat al límit de la seva capacitat» i que tot i que el 1873 havia pres la decisió de lliurar el text al públic, «fins i tot després d'haver arribat a conclusions definides, s'oposava que la curiositat aliena l'obligués a expressar-les abans d'haver esgotat tot el que estigués en el seu poder per elaborar-lo donant-li una perfecta expressió, de manera que prèviament sotmetia a la prova del temps no tan sols les mateixes conclusions sinó també la forma com les havia exposat.»

D'entrada cal dir que *Sobre la natura* és un llibre de combat. És un punt sorprenent també que Mill no esmenti mai contra qui argumenta, tot i que és obvi que es tracta d'una resposta a *Natura* d'Emerson (1836) i al rerefons místic del transcendentalisme

americà.¹ Si resulta singular i un pel confusa la tesi milleana segons la qual la nostra idea de natura és un concepte cultural i «la naturalesa artificialment creada, o com a poc artificialment perfeccionada dels millors i més nobles éssers humans és l'única naturalesa que és recomanable de seguir», més estranyes resulten encara les giragoneses estilístiques del text.

Qualsevol lector avesat a la lectura de Mill trobarà peculiar l'estil literari del llibre, ple de salts argumentals, el·lipsis i frases mal girbades, que contrasta desfavorablement amb l'escriptura precisa i sovint periodística de l'autor de *Sobre la llibertat*. Tot i que era un polemista de grapa, aquí, en canvi, discurseja i es repeteix massa sovint, fins i tot obviant una de les seves idees més brillants. Els arguments que presenta no apareixen ordenats jeràrquicament i els problemes que discuteix sembla que pertanyen a nivells reflexius molt diversos, per no dir, usant el català d'abans, que són directament bisbètics.

Alguns utilitaristes molt sensibilitzats amb la causa ambiental consideren fins i tot «aberrant» el text perquè està en clara contradicció amb una de les idees centrals de Mill als *Principis d'economia política* (1848): la de l'«estat estacionari». S'anomena així la tesi segons la qual l'ideal econòmic a llarg termini és assolir una quantitat de capital i

¹ Cf: RALPH WALDO EMERSON, *Natura*. Trad. d'Anna Ruiz, pròleg i notes de Ramon Alcoberro. Salt, Rere-mús, 2025.

un volum de població constant que permeti una vida digna al màxim nombre d'individus, sense que calgui creixement econòmic, ni balafiar el territori. L'estat estacionari segurament és un impossible, perquè l'ésser humà sempre es crea noves necessitats i, per tant, sempre li caldrà un cert creixement econòmic, però és el model al qual aspira qualsevol economia ecològica i, òbviament resulta impossible arribar-hi sense un respecte per la natura que s'adiu poc amb les tesis del llibre, tot i que Mill no sembla que en sigui gaire conscient.

Hi ha qui ha dit, fins i tot, que *Sobre la natura* és el llibre de Mill que es llegeix més de pressa perquè donant un cop d'ull a les darreres planes es troba en síntesi tota la seva argumentació sobre el tema. Conviniria no oblidar, a més, que correspon a un moment molt concret de la història de les idees: el del regnat de la reina Victòria, amb el tòpics classistes i la repressió sexual i de sentiments que l'època traspuava. Tots els prejudicis de la classe alta victoriana apareixen poc o molt en algunes planes del llibre. Diuen que a Mill mai ningú no el va veure riure i la llista de coses que detestava era quasi inabastable. No li agradaven el sexe («el truc de la natura per mantenir el món ple»), ni els nens perquè ell havia tingut una infància lamentable, ni la brutícia perquè provoca malalties, ni les tribus africanes, ni els indis de la Terra del Foc, ni (encara menys) els pobres de tot arreu, bàsicament perquè, més enllà de qüestions

de justícia social, els pobres són incultes, supersticiosos, lletjos i antiestètics... De fet, si lluità —i ho feu aferrissadament!— pels drets dels treballadors i si defensà el cooperativisme és, precisament perquè li provocava horror la pobrissalla. Per ser clar, el que Mill abominava per sobre de tot eren les supersticions i el que més li agradava era la civilització, tema d'un dels seus grans llibres oblidats.¹

Darrere de *Sobre la natura* segurament hi ha les opinions de Harriet, l'enyorada esposa, tal com es pot inferir d'un fragment del cap. vi de la seva *Autobiografia* quan Mill escriu que: «en ella, l'absoluta emancipació respecte a tota mena de superstició —inclosa la que s'obstina a atribuir un caràcter perfecte a l'ordre de la natura i de l'univers i la seva decidida protesta contra moltes altres coses que són encara part de l'establerta constitució de la societat—, no eren el resultat d'una intel·ligència implacable, sinó del vigor dels seus nobles i elevats sentiments, i podia coexistir amb una naturalesa summament sensible.» Diuen els biògrafs de Harriet Mill que ella tenia un caràcter estirat i detestava profundament els animals perquè els trobava francament enutjosos i algú ha volgut veure en el menyspreu de Mill per la natura un ressò de les opinions de la seva enyorada esposa; però potser no cal acudir a una anècdota

¹ Cf: JOHN STUART MILL, *Civilització*. Trad. d'Harold Roig i Gorina, pròleg i notes de Ramon Alcoberro. Sabadell, Edicions Enoanda, 2025.

tan pedestre per explicar-se la nul·la sensibilitat de Mill davant els arbres i els boscos, òbviament tan poc utilitaris. Però això no explica que a Mill li costi tant endreçar la seva argumentació. Fins i tot si s'accepta que els seus textos eren polits literàriament per Harriet i que un cop morta ella a Avinyó mai no es va refer del cop emocional, sorprèn que de vegades li costi ser «precís i comprensiu». No tot en la seva posició és explicable pel cansament dels darrers anys, però l'abatiment i la desesma també ajuden a entendre el context del llibre. No era fàcil a l'Anglaterra victoriana ser un bon burgès rendista i elitista com ell i alhora posicionar-se com a republicà, feminista, agnòstic i socialista per raons de coherència intel·lectual. Hi ha combats que esgoten qualsevol.

Natura és un concepte mal definit

El tema que planteja, a més, tampoc no era fàcil. *Sobre la natura* es pot llegir com una segona part (la *pars destruens*, dirien els escolàstics) d'*Utilitarisme* (1861) i si en el primer llibre afirmava el seu sistema filosòfic, ara esmola la crítica contra els seus adversaris i, particularment, contra una visió romàntica, idealitzada i profundament ingènua dels qui com Carlyle i Emerson (mai no esmentats pel seu nom) estan posant els fonaments d'una nova religió romàntica i antiil·lustrada de la naturalesa, que Mill considera tan absurda com la religió tradi-

cional. Emerson havia nascut l'any 1803, és a dir, tres anys abans que Mill, i possiblement quan aquest va escriure la seva resposta ja estava lluny de les idees que havia defensat a *Natura* i que de vell tenia per bàsicament poètiques, però era un autor de moda i ben vist per la intel·lectualitat del moment que a Mill li semblava senzillament un farsant, tot i que òbviament no hauria gosat ni dir-ho en públic. Es conserva l'exemplar dels assaigs d'Emerson que Mill tenia a la seva biblioteca amb les anotacions manuscrites al marge que són devastadores: "fudge" (terrosset de sucre), "sense sentit", "pooh", "sentimental", "superficial", "estúpid", "molt estúpid", "trash" (escombraries).

Convé recordar que, en tot cas, per lluny que se sentís el seu tarannà personal, Carlyle i Emerson eren d'alguna manera, amics seus i aliats polítics; Mill els respectava com a radicals, com a pensadors que proposen idees noves i trencadores, i alhora, com a bon liberal, considerava l'antagonisme en les idees l'única forma d'aproximar-se a la veritat. Però també els considerava profundament ingenus. Quasi per una qüestió de caràcter, i perquè al capdavant era un tímid congènit, Mill reduïa la «*cultivation of the feelings*» postromàntica, a una «*cultivation of rational sympathy*» molt més civilitzada; creia que la raó no té excés, però les emocions excessives sempre li van semblar irracionals o fins i tot perilloses.

Mill s'oposa a Emerson des de l'inici del text per allò que és una clara característica de l'escola utilitarista: l'exigència de començar a reflexionar des d'una una clara definició dels termes prèvia a qualsevol discussió filosòfica. Sense claredat conceptual no hi ha claredat reflexiva possible. Per dir-ho com Bentham a *Comment on the Commentaries*: «Quan algú precisa mitjançant una definició el sentit que dona a una paraula, s'espera que sigui fidel a la seva definició, que la faci servir *sempre en el mateix sentit* i tan sols en aquest sentit.» Mill, com a utilitarista, tenia una mentalitat metòdica i es malfiava tant dels profetes com dels conceptes mal definits. En aquest cas considera que l'ús del concepte «natura» en Emerson (i per extensió també la major part del vocabulari de Carlyle) és senzillament confusionari. No definir correctament porta a contradiccions que comencen provocant errades lògiques i acaben menant a errades morals.

Emerson havia dedicat el capítol iv de *Natura* a l'anàlisi del llenguatge perquè, a parer seu, les paraules són sempre metàfores que «trameten un significat espiritual» i, en última instància, el valor de la natura és que expressa una mena de llenguatge més perfecte que l'humà i «una vida en harmonia amb la natura, l'amor a la veritat i a la virtut, purificarà el text». Òbviament, Mill s'enfurismà amb aquesta afirmació que li semblava purament arbitrària. A parer de Mill la paraula «natura» és, en ella matei-

xa, un exemple de «terme ambigu» perquè s'usa per descriure dues coses diferents i no necessàriament consistents entre si («és un nom col·lectiu per a tots els fets actuals o possibles, o per parlar més acuradament un nom per a la manera parcialment coneguda per a nosaltres, en la qual tenen lloc totes les coses»). En el seu ús primari designa la precondició de qualsevol cosa i és independent de la construcció humana. «Natura significa la suma de tots els fenòmens conjuntament amb les causes que els produeixen; incloent-hi no sols el que succeeix, sinó tot el que és capaç de succeir, perquè les capacitats de causació dels objectes que no han estat emprades formen tanta part de la idea de natura com les que hi han produït algun efecte», de manera que ningú pot fer res que no sigui «natural», (també l'assassinat està en la natura). Simplement, per a Mill: «És una absurditat demanar a la gent que actuï d'acord amb les lleis de la natura quan no tenen cap més poder que el que els han donat les lleis de la natura.» Però, per altra banda, natura significa «allò que té lloc sense la intenció voluntària de l'home» i d'aquí la distinció habitual entre natura i cultura o art. Quan els idealistes romàntics barregen els significats diversos d'una mateixa paraula, la conseqüència és un aiguabarreig conceptual.

Si Mill s'enfronta especialment amb les idees d'Emerson i Carlyle és perquè troba que en l'espiritualisme del primer i en la filosofia de l'heroisme del segon sobren les